

JUDr. Simona Diblíková
Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Elektronický monitoring do budoucna – vybrané poznatky z ankety mezi soudci a státními zástupci

Úvod

V rámci příprav na zavedení elektronického monitorovacího systému (EMS) v České republice se v polovině roku 2015 v gesci Ministerstva spravedlnosti uskutečnil průzkum mezi odborníky z justiční praxe. Jednalo se o analýzu fundovaných názorů na možnost budoucího rozšíření využití EMS v systému trestní justice nad rámec institutů, u nichž tato možnost již v současnosti existuje nebo se připravuje (tj. kontrola výkonu trestu domácího vězení, kontrola plnění povinnosti podmíněně propuštěného zdržovat se ve stanoveném časovém období ve svém obydlí nebo jeho části, resp. kontrola plnění povinností uložených v rámci nahrazení vazby jiným opatřením). Zjišťováno bylo, zda soudci a státní zástupci na základě svých praktických zkušeností spatřují u nabízených institutů možnost pozitivního účinku užití EMS, který by odůvodňoval úvahy o zavedení tohoto nástroje v dané oblasti. Přínosem se rozuměl jakýkoli pozitivní dopad na fungování systému trestní justice, např. zvýšení účinnosti kontroly výkonu příslušného trestu či opatření, snížení nákladů a pracovní zátěže jednotlivých složek systému trestní justice (policie, státní zastupitelství, soudy, probační a mediační služba, vězeňská služba), zvýšení důvěry občanů v trestní soudnictví či preventivní působení na pachatele či veřejnost apod.

V situaci, kdy nebyl EMS fakticky dosud zaveden, a není tedy známa jeho konkrétní podoba a funkčnost, bylo pochopitelně obtížné se seriózně vyjadřovat k jeho možnému dalšímu využití. Respondenti proto vycházeli z premisy, že v době případného rozšíření využití EMS na další instituty bude tento systém v ČR plně funkční a bude kombinovat radiofrekvenční (RF) a GPS technologii.

Anketní arch nabízel komplexně instituty, kde z logiky věci ještě přichází elektronická kontrola osob v úvahu:

- **trest zákazu vstupu** na sportovní, kulturní a jiné společenské akce dle § 76 zák. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku a **trest zákazu pobytu** - § 75 zák. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku,
- **přiměřené povinnosti ve formě zdržení se určitého konání** dle § 48 odst. 4 zák. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku,
- **předběžná opatření** dle § 88c zák. č. 141/1961 Sb., trestního řádu (tj. kromě předběžných opatření zákazu držet a přechovávat věci, které mohou sloužit k páčání trestné činnosti - písm. f) a zákazu výkonu konkrétně vymezené činnosti - písm. i)),
- **zájem na ochraně oběti, svědka, či jiné osoby** ohrožené v souvislosti s trestním řízením - zák. č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, zák. č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením,

- **institut vykázání** dle zákona o Policii ČR - §§ 44 - 47 (zejm. § 45) zák. č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky,
- **předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí** dle zák. č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.

U posledních dvou bodů se trestní soudci a státní zástupci vyjadřovali k institutům mimo trestní řízení. Od úvah o možné aplikaci EM při ochranném léčení bylo posléze upuštěno. V příloze byly ke každému z nabízených institutů uvedeny informace o subjektu, který by měl elektronické sledovací zařízení nosit, o podstatě omezení či povinností subjektu v rámci elektronického sledování a popis, jak by využití EMS pro daný institut v praxi vypadalo.

Dotazník byl odeslán na všechna okresní/obvodní (86) a krajská/městská státní zastupitelství (8) a na identickou strukturu soudů. Návratnost činila celkem **308** dotazníků, kdy však v některých případech nereagoval obeslaný orgán vůbec a někdy odpovědi zaslali téměř všichni státní zástupci či soudci u něj působící, proto vzorek není považován za reprezentativní.

V souboru respondentů převažovali státní zástupci zhruba v poměru 2:1, odpovědi poskytlo 194 státních zástupců a 114 soudců. Co se týče délky praxe, byly u obou profesních skupin zastoupeny kategorie od v úřadu začínajících (praxe do 1 roku, ve vzorku minimum – celkem 7 osob) až po velice zkušené praktiky s délkou působení ve funkci nad 30 let (15 % všech dotazovaných). Názory poskytli převážně odborníci činní v justici dlouhodobě.

Obecně lze konstatovat, že se náhled soudců a státních zástupců na další možné užití elektronického monitorování v zásadě neliší a když, tak jen v intenzitě podpory předložených institutů. Vesměs u všech je spatřován větší či menší přínos, ovšem s výhradou, že poznatky k uplatnění EM musí přinést praxe.

Favorizované instituty

Na základě indexace všech odpovědí z obdržených dotazníků (index 1 - rozhodně ne, 2 - spíše ne, 3 - spíše ano, 4 - rozhodně ano) bylo zpracováno pořadí institutů tak, jak u nich respondenti považovali za vhodné v budoucnu elektronický monitoring využít. Platí, čím vyšší hodnota, tím intenzivněji je u daného institutu zavedení elektronického monitoringu podporováno.

Tab. č. 1: Hodnocení možnosti využití elektronické kontroly u jednotlivých institutů – celkový souhrn a pořadí

Pořadí	Institut	Průměr preferencí
1.	Předběžné opatření - zákaz vstoupit do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí a zdržovat se v takovém obydlí	3,52
2. - 3.	Předběžné opatření - zákaz zdržovat se na konkrétně vymezeném místě	3,46
2. - 3.	Předběžné opatření - zákaz vycestování do zahraničí	3,46
4.	Institut vykazání dle zákona o Policii ČR	3,41
5.	Ochrana oběti, svědka, či jiné osoby ohrožené v souvislosti s trestním řízením	3,39
6.	Trest zákazu pobytu	3,36
7.	Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (technologie GPS)	3,31
8.	Předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí dle zákona o zvláštních řízeních soudních	3,28
9.	Předběžné opatření - zákaz styku s poškozeným, osobami jemu blízkými nebo s jinými osobami, zejména svědky	3,23
10.	Předběžné opatření - zákaz návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami	2,95
11.	Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (technologie RF)	2,91
12.	Přiměřená povinnost zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami	2,80
13.	Přiměřená povinnost zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob	2,79
14.	Přiměřená povinnost zdržet se požívání alkoholických nápojů	2,58
15. – 16.	Předběžné opatření – zákaz hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek	2,57
15. – 16.	Přiměřená povinnost zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek	2,57
17.	Předběžné opatření - zákaz užívat, držet nebo přechovávat alkoholické nápoje nebo jiné návykové látky	2,52

V budoucnu se jeví užití elektronického monitoringu podle názorů soudců a státních zástupců jako nejvíce reálné při kontrole zákazu vstupu do určené oblasti. EMS sleduje, zda obviněný **nevstupuje do vymezené zóny, v níž se nachází obydlí poškozeného**. Důvodem pro tuto vysoce souhlasnou reakci je především to, že lze jednoduše vymezit místo, kterého se zákaz týká, kontrola je pak efektivní a účinná. EM přispěje k šetření zájmů chráněné osoby a zároveň bude motivací pro kontrolovanou osobu dodržovat předběžné opatření. Doporučováno je zavedení EMS pro tyto případy i vzhledem k uplatnění při nahrazování vazeb.

„Zavedení EMS zajistí 100% realizaci předběžného opatření a umožní bezprostřední reakci na eventuální porušení uloženého opatření.“ (státní zástupce)

Dle názoru oslovených odborníků by pro praxi mohlo být rovněž značně přínosné zakotvení elektronické kontroly u dalšího předběžného opatření, kdy by EMS sledoval, zda obviněný nevstupuje do určené oblasti, v níž se nachází pro něj zakázané místo, a zda se tam nezdržuje. Možnost elektronického **monitorování kontroly zákazu vstupu do určené oblasti (a setrvání v ní)** by přivítala drtivá většina všech oslovených, více než 90 %. Kategorické ano vyjádřila více než polovina z nich. EM považují respondenti za efektivní nástroj pro řešení uloženého opatření, jež zlepší jeho vynutitelnost, a vzhledem k tomu, že se jedná o konkrétní místo, je monitoring i jednodušeji proveditelný, zejména pokud je možné nastavit EMS přesně dle výroku soudu. Zazněly však i pochybnosti, zda nejde v rámci předběžného opatření o přílišný zásah do lidských práv, hlavně v situaci nepřetržitého monitoringu dotčené osoby, a o nadbytečnost.

„V případě neustálého monitoringu a vyloučení jakýchkoliv pochybností ve vymezení zakázaného prostoru by byl EMS rozhodně přínosný.“ (soudce)

Dalším shodně preferovaným institutem pro aplikaci sledovacího zařízení je předběžné opatření zákazu vycestování – tj. **zákazu opuštění určené oblasti**. Nadpoloviční většina respondentů je rozhodně pro zavedení EMS, celkově činí podíl kladných odpovědí 86 %. Kvitováno je snadné zjištění faktu, zda osoba opustila území ČR a konstatováno, že technické zařízení je v době otevřených hranic (a možnosti cestování bez pasu) jediná možnost účinné kontroly. V tomto způsobu dozoru je spatřován i potenciál pro nahrazování (útěkové) vazby. Správně je však poukazováno na skutečnost, že EMS sice odhalí, že k vycestování došlo, ale nedokáže mu zabránit. Pachatele, který hodlá opustit území republiky, toto opatření pravděpodobně od jeho úmyslu neodradí.

„Zcela určitě efektivní nástroj pro řešení takto uloženého opatření i vzhledem k tomu, že samotné odevzdání pasu nevylučuje pohyb obviněného po EU. Mohlo by být i dostatečnou psychickou motivací k dodržování uloženého opatření.“ (SZ)

Respondenti jako čtvrté v pořadí favorizují do budoucna i zavedení EM pro dodržování institutu **vykázání**, tj. sledování, zda vykázaná osoba nevstupuje do oblasti, v níž se nachází obydlí ohrožené osoby. Též jsou pro užití v případě, kdy by se souhlasem ohrožené osoby systém EM monitoroval, zda se k ní vykázaná osoba nepřiblíží pod určenou vzdálenost. V obou skupinách zástupců justice podporovalo aplikaci sledovacích zařízení pro kontrolu tohoto institutu téměř 9 z 10 dotázaných.

Respondenti se domnívají se, že by se elektronickým monitoringem zajistila účinná ochrana obětí, což je pochopitelně celospolečenským zájmem, posílilo by se preventivní hledisko. Docílilo by se zvýšení motivace vykázané osoby uložené opatření dodržovat a zlepšila by se vynutitelnost tohoto (byť správního) institutu. Podporováno je ale také umístění stacionárního zařízení v objektu, z kterého byla osoba vykázána, a je zdůrazněna potřeba souhlasu a spolupráce chráněné osoby. Ta by měla mít také možnost vyslat určitý tísňový signál. Opět je zde ale otázka, zda je aplikace EMS dostatečně vyvážená oproti zásahu do základních lidských práv monitorované osoby i s ohledem na to, že se nejedná o rozhodnutí soudu. Proti zazněly i argumenty, že EMS pouze odhalí porušení vykázání, ale nezabrání mu, a že se jedná o krátkodobé opatření, které se v praxi většinou dodržuje.

„Vhodné zejména k ohrožené osobě, v případě její žádosti jí poskytnout tísňový signál, pokud se týká vykázaného, vzhledem ke skutečnosti, že nejde o institut trestního řízení, je zde otázka, zda nejde o příliš intenzivní zásah do jeho práv.“ (SZ)

U ochrany oběti, svědka, či jiné osoby ohrožené v souvislosti s trestním řízením, pátého nejčastěji preferovaného institutu, ocenili přínos sledování pachatele pomocí EMS více státní zástupci, celkově by uvítalo tuto možnost ochrany dotčených osob cca 80 % praktiků. Zohledňovány byly obě varianty, které by systém mohl nabídnout: a) sledovat, zda se pachatel nepřiblíží chráněné osobě pod určenou vzdálenost; b) zaznamenat bezprostřední tísňový signál chráněné osoby (která má při sobě též zařízení EM) s možností její okamžité lokalizace a hlasové komunikace s ní. Deklarován je vysoký společenský zájem na ochraně dotčených osob, je ale potřeba jejich souhlasu. Účinné se elektronické sledování jeví hlavně za předpokladu, že by chráněná osoba měla k dispozici nějaký tísňový signál, aby jí mohla být poskytnuta včasná ochrana.

„Umožní i případné sledování chráněné osoby v čase, kdy není poskytována fyzická ochrana, může mít významný psychický význam pro chráněnou osobu a zároveň odrazující efekt pro pachatele.“ (SZ)

Shrnutí

Pochybnosti o elektronickém monitorování se vyskytly u všech předložených možností, ovšem v různé intenzitě. Často se odvíjely od konstatované neznalosti podrobností technického řešení a principů fungování elektronického monitoringu. Souhrnně možno konstatovat, že elektronická kontrola se jeví oběma profesním skupinám jako nejméně přínosná u dodržování přiměřených povinností a předběžných opatření souvisejících s konzumací alkoholu a gamblerským. Následuje nedůvěra k realizovatelnosti elektronického sledování u dalších přiměřených povinností - zdržení se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami (státní zástupci a celkově) a zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob (soudci). Zmiňována je nadbytečnost, neefektivnost, zazněly argumenty, že z hlediska vymezení konkrétních míst a zajištění přesné kontroly + testování alkoholu je to řešení nepřesné, pro sankce nevyužitelné a zbytečně nákladné, navíc je to i nedůstojné a může vést ke zbytečné šikaně. Za nerealizovatelné lze opatření považovat v případě, že by vyžadovalo zásah do tělesné integrity osoby, varováno je i před zneužitím k monitorování celkové činnosti osoby.

Soudci a státní zástupci v globálu zavedení elektronického monitoringu schvalují, v současné době považují využití, resp. širší užití elektronického kontrolního systému v systému trestní justice za nezbytné a potřebné. Obecně lze totiž přivítat každou aktivitu, která by mohla přinést snížení pracovní zátěže složek systému trestní justice či snížení nákladů na výkon spravedlnosti nebo zvýšení efektivity a účinnosti kontroly. EMS by mj. zlepšil vymahatelnost práva obecně a zefektivnil kontrolu daných institutů. Doporučují však aplikovat EMS pouze tam, kde bude jeho užití jednoduché, přiměřeně nákladné a jeho výstupy absolutně průkazné. Poměrně zásadní bude i volba vhodného okruhu osob zařazených do systému elektronického sledování.

Nejčastěji jsou však dotazovaní zastánci EMS u trestu domácího vězení, kde má podle nich tento institut kontroly hluboký smysl, je součástí trestu a je nutným efektivním předpokladem jeho výkonu. Dále souhlasí s užitím tohoto systému v rámci

naléhavé, krátkodobé potřeby, kdy existuje riziko reálného ohrožení života a zdraví. Upřednostňováno je zavedení v oblasti předběžných opatření zejména podle trestního řádu, nikoli podle jiných předpisů.

„U předběžných opatření je případné zavedení EMS účelné. Předběžné opatření je sice mezitímním rozhodnutím, které dočasně řeší určité poměry do té doby, než je ve věci rozhodnuto meritorně a pravomocně. Řádné zajištění výkonu předběžného opatření je základním úkolem a současně i problémem a lze mít za to, že případné zavedení EMS by mohlo být efektivním a účelným nástrojem zajištění právě řádného výkonu předběžných opatření.“(S)

Někteří se domnívají, že realizace a kontrola tzv. přiměřených povinností je problematičtější, v dalších případech - přiměřená omezení, doplňkové a vedlejší tresty – považují využití EMS za neadekvátní, v rozporu s demokratickými principy a svobodou jednotlivce. Zazněly názory, že elektronické monitorování se jeví vhodné zejména při kontrole uložených zákazových trestů či přiměřených povinností, za užití jak tzv. aktivní, tak i pasivní technologie. Respondenti však též uvádějí, že výše posuzované instituty (s výjimkou trestu zákazu pobytu, příp. vykazání dle zákona o policii) jsou v aplikační praxi využívány zcela výjimečně, a proto by EMS měl být primárně vyzkoušen ve vztahu k trestu domácího vězení a opatření nahrazující vazbu, či při podmíněném propuštění. Rovněž si byli těžko schopni představit časovou a personální náročnost na vyhodnocování informací získaných elektronickým monitorováním.

Zavedení systému elektronického monitoringu může dle názoru dotazovaných přinést značné zvýšení efektivity kontroly, není však samospasitelné. V demokratické společnosti bude nutné v souvislosti s aplikací daného systému hledat vhodné formulace ukládaných trestů, omezení či opatření s ohledem na diskutovaná omezení lidských práv a je zapotřebí zachovat princip proporcionality. Bylo by vhodné spojit represivní opatření s pomocí odsouzeným - vytrhnout je z kriminálního prostředí, pozitivně motivovat, role Probační a mediační služby je nezastupitelná.

RESUMÉ

Článek prezentuje vybrané výstupy z ankety uskutečněné mezi soudci a státními zástupci k možnému budoucímu rozšíření využití elektronického kontrolního systému v rámci trestní justice. Představeny jsou ty nejvíce preferované instituty a rovněž argumenty respondentů pro i proti.

Klíčová slova: Elektronický monitoring – rozšíření uplatnění, názory odborníků z praxe, předběžná opatření, trestní justice.

SUMMARY

DIBLÍKOVÁ, Simona: ELECTRONIC MONITORING IN THE FUTURE - SOME FINDINGS FROM THE SURVEY AMONG JUDGES AND PROSECUTORS

This article presents some outcomes of the survey carried out among judges and prosecutors for possible future use of the electronic control system within the criminal justice system. The high profile institutes are introduced and the respondents pros and cons are also mentioned.

Keywords: Use of electronic monitoring, experts opinion, provisional measures, criminal justice.